

О. В. Соснін,
доктор політичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

УДК 342

DOI 10.37749/2308-9636-2020-3(207)-2

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ДЕРЖАВОЮ: РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогодні всю сукупність політико правових, науково освітніх й економічних відносин у суспільстві і державі поглинає в собі її інформаційно комунікаційний простір. Саме в ньому відбувається інтерпретація всіх термінів і понять різних наук, які вивчають матеріальний і віртуальний світи, і вочевидь, що в цьому процесі політична наука не може стояти осторонь. У бурхливих умовах трансформації суспільно політичних процесів вона диференціює й інтегрує проблеми, які утворюють її структурний зміст — діяльність влади та її відносини із громадянським суспільством; політичні інститути, процеси та системи; технології політичної діяльності та мотивацію політичної поведінки лідерів; політичні аспекти міжнародних відносин; національної безпеки та облаштування в націо нальній державі структур наднаціональної влади. Все це і багато чого з того, що не названо/згадано, цікавить політичну науку, яка сьогодні, зокрема, концептуалізує різні ідеї організації глобального інформаційно комунікаційного простору, в якому генерується, інтерпретується і споживається інформація, взаємодіють інформаційні діячі науково освітньої, економічної сфери тощо, тобто всіх сфер соціально політичної діяльності.

У статті зроблено спробу розкрити значення ролі цифрових технологій при переході від моделі електронного уряду до цифрового: від форми взаємодії до нової форми комунікацій.

Ключові слова: цифрові технології, інформаційно комунікаційні технології, сучасна держава, нові форми комунікацій.

Провідними країнами світу вже доведено, що впровадження в життя й державне управління нових інформаційно комунікаційних технологій (ІКТ) вимагає від суспільства повної концентрації зусиль і мобілізації уваги на розвиток інформаційно комунікаційної сфери, оскільки за мету всюди ставиться завдання

охопити всю сукупність науково виробничих й освітніх процесів суспільно політичного та економічного життя. Відносини, пов'язані зі створенням, накопиченням, зберіганням, обробкою, поширенням і захистом всіх видів інформації, завжди були присутні всюди, але в сучасних умовах вони набули особли-

вих якостей і впливають на всі сфери життя суспільства, зачіпають права різних груп і поколінь. Зокрема, істотно зростає значення прав людини і суспільства та держав, пов'язаних з обігом інформації, як то: свобода вираження, право на інформацію та доступ до інформації, право на недоторканність приватного життя, політичні або ж соціально економічні права.

Сучасні ІКТ всюди стають важливою складовою організаційно технічного забезпечення життя країн. От і в нас Міністерство цифрової трансформації запустило власну ІТ компанію DPA Company, розпочавши роботу над амбітними цілями: оцифрувати головні адміністративні послуги; створити єдиний ресурс для отримання всіх державних послуг в смартфоні кожного українця, забуваючи, що це може стати шляхом до колапсу в суспільстві і в управлінні державою.

Сьогодні ІКТ розвиваються настільки стрімко і їх настільки інтегровано в тканину нашого життя, що пересічна людина відчуває розгубленість, не встигаючи адаптуватися до змін та їх можливостей. Разом із тим ми переходимо із цивілізації текстів, та системного мислення в цивілізацію зорових образів, де немає ані аналітичного мислення, ані системного. Світ шаленими темпами переходить від галактики Гутенберга в галактику Цукерберга. Таким чином, за масштабом, обсягом та складністю процесів такий перехід не має аналогів у попередньому досвіді людства щодо впровадження поколінь ІКТ, як мінімум — трьох:

— «наскельно берестяної» (пов'язана з появою писемності — середина IV тис. до н. е., спочатку — на камені, папірусі, глиняних дощечках, бамбукові, пальмових листках, пергаменті, бересті тощо);

— паперової (пов'язана з винаходом друкарського верстата — середина XV ст., і фотографії — середина XIX ст.; електрики і радіо — кінець XIX ст.) — епоха Гутенберга;

— комп'ютерної або безпаперової — електронної (пов'язана з появою в сере-

дині XX ст. електронно обчислювальної техніки) — епоха Цукерберга.

Процес переходу завдає людині безліч проблем, надає нові можливості і тим самим нові цілі й цінності, зсуваючи звичні кордони прийнятих норм освіти і психічного здоров'я, змінюючи структуру уявлень в багатьох сферах діяльності. Динамічні процеси розвитку цифрового глобального інформаційно комунікаційного середовища інтегрують у собі, зокрема, й головну проблему сучасності — безпеку і рівність громадян в інформаційно комунікаційній діяльності, що, в свою чергу, обумовлює необхідність прискореного усунення багатьох інших негативних факторів політико правового та соціально економічного характеру, що стримує всі процеси адаптації до нових виробничих технологій і загальних ідей демократії.

Розвиток інститутів електронної держави й електронного уряду, на що зорієнтував українське суспільство, вступаючи до виконання своїх обов'язків, Президент України В. О. Зеленський, безумовно, обумовлює появу якісних змін у використанні ІКТ, але в цілому нам ще не зрозуміло, чи отримуємо ми від цього задекларовані результати, оскільки ще потрібно зрозуміти, як технологічні зміни приведуть до знищення трьох надважливих негативних наслідків для людини: перевантаженість інформацією, зростаючий вибір послуг і можливостей та одночасно зростаюча невизначеність, втрата приватного життя (privacy). (Особисте життя — це особлива частина приватної сфери людської життєдіяльності, яка полягає в різноманітних відносинах, стосунках, явищах, подіях, що не мають публічного значення, визначається і регулюється самою особою. Право на особисте життя гарантується ст. 32 Конституції України. Дане право є відповідним розвитком положень ст. 12 Загальної декларації прав людини, ст. 8 Конвенції про захист прав і основних свобод людини та ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права). В нашому суспільстві, на жаль, ще немає повного розуміння того, що і

як треба робити, аби поділ країн на розумних і не дуже був на нашу користь. За оцінкою фахівців, це взагалі досить важко усвідомити, як і зрозуміти функцію електронного уряду. Судити треба не по рівню оснащення державного апарату персональними комп'ютерами, а по наслідках отримання якісних змін в економіці і житті громадян. Зрозуміло, що цей шлях продуктивного й безпечного використання можливостей ІКТ буде важким, оскільки суспільству доведеться регулювати розвиток технологій не як винахід, а як інструмент регулювання використання технологій з величезними обмеженнями та постійною зміною правил.

Інформаційно комунікаційні системи, в яких генерується й обертається змістовна інформація, утворюють елементи і зв'язки інформаційних відносин, швидко зростання кількості людей, зайнятих або причетних до інформаційно комунікаційної діяльності, їх робота стає однією з масових професій і ставить проблеми, істотно інші в порівнянні з попереднім періодом форми організації їх науково технічної діяльності, іншого професійного відбору, науково освітньої підготовки достатньої великої кількості кадрів певного профілю і з потрібними психологічними параметрами, здатних безпосередньо переробляти інформацію, перетворюючи її, себе й технічні засоби в інформаційний ресурс розвитку країни. Сукупність запасів опрацьованої змістовної інформації, кваліфікація персоналу й можливості структурованих ергатичних (людино машинних), систем — ергасистем (від гр. *ergatic* — оператор, дійова особа); (складні системи управління об'єктами технічних, технологічних, організаційних, економічних, екологічних тощо комплексів, в яких керуюча підсистема містить людей операторів і вони, безумовно, є її головною компонентою). Усе це з появою цифрових технологій вимагає по новому відтворювати сам сенс необхідності й існування багатьох наук і технологій, а, головне, змін у науково освітній діяльності. Високий рівень цифровізації всіх

сфер життя людини та її залучення не тільки в споживання, але й виробництво інформації, сприяють формуванню особистості особливого типу, яка існує в специфічному середовищі — інформаційно комунікаційній сфері. Етимологія поняття інформаційна сфера передбачає визначення «сфери» (від гр. *σφαῖρα* — куля, а також «коло дії») як області дії, межі поширення чого небудь; суспільне довкілля, середовище, обстановка.

У широкому сенсі інфосфера — це не тільки сукупність постійно оновлюваних знань, ідей, уявлень, що реалізуються як в реальному, так і у віртуальному світі, але й нові принципи структурування малих і великих груп наукових колективів, різноманітні типи взаємодії всередині цих груп і між ними — все це змушує, в свою чергу, концептуально переглядати організацію інформаційно комунікаційної сфери — сфери генерації, інтерпретації, комунікації й споживання необхідної для роботи інформації, направляє управлінців до питань, яких раніше взагалі не існувало. Нарешті, успіхи кібернетики, розширення можливостей передачі технічним пристроям розумових операцій, які піддаються формалізації, які раніше поглинало значні інтелектуальні зусилля фахівців, різко підвищують вимоги до формування та культивування його здатності виробляти такі дії, які не можуть вчинятися комп'ютерами. Тому не випадково вивчення умов працюючих і концептуальна організація інформаційно комунікаційної сфери почалося одночасно з появою комп'ютерних мереж і кібернетики як науки про управління.

Сьогодні, коли ми стоїмо лише біля витоків цифрової інформаційно комунікаційної ери розвитку людства, легко бачити як з появою мобільних гаджетів фундаментально змінюється те, як ми живемо, працюємо і спілкуємося між собою. Наприклад, з моменту появи iPhone (2007 р.) екранний час людини становив понад 8 годин, тоді як спілкування вічна віч — вже менше 2 годин. У результаті ми маємо, по суті, епідемію цифрового аутизму (аутизм (гр. *autos* — «сам»;

аутизм — «занурення в себе») — розлад розвитку нервової системи, що характеризується порушенням соціальної взаємодії, вербальної й невербальної комунікації, і повторюваною поведінкою, існують складнощі у взаємодії із зовнішнім світом, з цього приводу виникають порушення в соціалізації; людина з аутизмом типово уникає спілкування: усяке порушення повсякденного розпорядку й стереотипів є для неї трагедією; проте інтелект у таких людей не завжди понижений, часто виявляються так звані «острівці знання» — області, в яких здібності хворого досягають нормального або навіть геніального рівня. Цифровий аутизм — це стан, при якому молоді люди не можуть підтримувати тривалий психологічний контакт одне з одним, вони не цікавляться внутрішнім світом іншої людини, інші люди для них стали замінними, оскільки вони не бачать цінності в кожному з них окремо. Навіть на побаченнях молоді люди вважають за краще телефон прямому спілкуванню, заради чого вони на це побачення прийшли.

Хтось може сказати, що це нова цивілізація, новий світ, до якого ми повинні звикнути, але, як свідчать дослідження людського мозку, тут пастка. Скажімо, якщо людина проводить у телефоні більше 2,5—3 годин, у неї різко зростають показники депресивних думок і суїцидальних нахилів. Соціальні мережі, а до середини 2020 року за оцінками фахівців в них зареєструється більше половини населення світу, діють дуже болючо. Зіткнення сил фрустрації (фрустрація (від лат. frustratio — омана, марне очікування) — психічний стан людини, що виражається в характерних переживаннях та поведінці і те, що викликається об'єктивно непереборними (або суб'єктивно сприйнятими як непереборні) труднощами на шляху до досягнення мети і розбіжності реальності з очікуваннями суб'єкта), і творення у вирішенні проблем в складному перехідному періоді історії пояснює увагу урядів до розуміння наукою векторів еволюції державних і глобальних правових інсти-

тутів. Філософи, політики, юристи, соціологи, психологи і всі мислячі сили намагаються створити «дорожню карту» утримання планети в згоді на шляху пошуку нових балансів різних народів, держав, культур. Відчуваємо, що особливої уваги, безумовно, вимагають питання розбудови підвалин нової науки — інформаційного права, оскільки саме базове поняття «інформація» у нас виключно багатомірне (від найбільш загального філософського — інформація є віддзеркалена різноманітність об'єктивного світу, до визначеного Законом України «Про інформацію» найбільш приватного і прикладного — інформація є будь які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді). В таких умовах розпорошеності уваги фахівці багатьох наукових напрямів до сенсу поняття ставляться порізно, вивчаючи закономірності отримання і перетворення інформації за допомогою засобів електронної техніки, які, в свою чергу, ще з точки зору політичної і юридичної науки мало вивчені (відсутній універсальний формально-математичний апарат для їх опису). Саме тому сенс інформаційно-комунікаційних процесів часто по-різному передається в нас навіть у директивних документах, і, тим паче, в різних науках — до того ж, здебільшого із застосуванням відомих і маловідомих англійських термінів, які замулюють око й увагу. Більше того, лівова частина об'єктів інформаційно-комунікаційних відносин досліджуються розпорошено в межах різних наук, скажімо, інформології і науки, яка лише формується — інформаційного права, а об'єкти інформаційно-комунікаційних правовідносин — в межах загального правознавства, і, знову таки, інформаційного права як науки — галузі і навчальної дисципліни.

Як забезпечити баланс інтересів між різними сторонами правовідносин?

Безумовно, кожна епоха створювала лише їй властиві засоби спілкування та використання знань і управління інформаційними потоками. Наука давно вста-

новила наявність в їх арсеналі ознаки реальності інформації в доступній матеріальній формі: документи, неформалізовані рукописи, звуки, сигнали, хвилі тощо. Одночасно із зазначеними формами фіксувалися й віртуальні форми існування інформації в її проявах: думок, приватних або суспільних поглядів, національної або масової свідомості, що не знаходило вираження в матеріальній, тобто зафіксованій на носії формі. В наші дні така інформація поступово матеріалізується і все більше набуває об'єктивованої форми у відбитках пальців, елементах ока, ДНК тощо. Їх віртуальність вже перекладається в доступну для використання форму навіть у мережних структурах комунікацій. Інформація, таким чином, зафіксована в електронному вигляді, знаходить віртуальну форму, що дозволяє, по перше, миттєво перенести її з одного пункту в інший (інші) пункт (пункти) і доставити споживачеві; по друге, обмежити доступ до неї в моменти її віртуального стану; по третє, зберегти її індивідуальну оболонку, не допускаючи змішування з іншими потоками інформації.

У зв'язку з цим питання формування гарантій прав людини в суспільстві набуває все більшої актуальності. Безпека людини є умовою переходу до постіндустріального розвитку, до інформаційного суспільства. Забезпечення безпеки, в свою чергу, сприяє зміцненню основи для довіри до ІКТ з боку користувачів і сприяє їх більш широкому впровадженню в життя суспільства. Довіра і безпека належать до основних опор інформаційного суспільства, оскільки держави формуються зони, які вимагають особливих форм і засобів спостереження за поведінкою громадян, і тут виникає потреба в нових механізмах позитивного правового регулювання відносин різних суб'єктів, оскільки удосконалення техніки і технологій породжує виклики правам людини. З'являються нові і все більш руйнівні загрози безпеки, які призводять до необхідності постійного вдосконалення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки. Такі заходи також

можуть призводити до порушення прав людини і тому потребують особливої уваги при їх формуванні та реалізації. Інформаційна безпека стає гарантією прав людини, коли її забезпечення направлено на людину і її права як вищу цінність і ґрунтується на правових принципах. Саме правові принципи дозволяють забезпечити стійкість правового регулювання і незалежність його основоположних ідей від змін в технологічному розвитку. Це відноситься не тільки до інформаційної безпеки особистості, але також інформаційної безпеки суспільства і держави, національної безпеки в цілому. Головним при цьому є вирішення завдання забезпечення конфіденційності інформації. Проблема лежить в основі інформаційної безпеки. З середини минулого століття ці проблеми знаходяться в полі уваги всієї світової спільноти і кожної окремо взятої держави.

Як відзначають фахівці, «належний баланс між конфіденційністю, цілісністю і доступністю є наріжним каменем будь якої програми інформаційної безпеки або захисту особистої таємниці». Втілення конфіденційності, цілісності і доступності в праві в якості правових принципів дозволяє забезпечити баланс інтересів між різними сторонами правовідносин, виступаючи таким чином гарантією прав людини в сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Основні проблеми створення гарантій прав людини при цьому пов'язані з визначенням механізмів їх забезпечення, які не призводять до порушення інших прав людини та інших цінностей демократичної правової держави. Розвиток правового забезпечення права на недоторканність приватного життя пов'язаний з ускладненням і деталізацією вимог до обробки особистої інформації, які в деяких випадках створюють надлишкові бар'єри для підприємницької діяльності, особливо в умовах розвитку так званих «хмарних технологій» і «великих даних».

Необхідно підкреслити складність управління політико правовими відносинами в інформаційно комунікаційній сфері в зв'язку із різноманітністю форм і

властивостей інформації та створюваних на її основі інформаційних продуктів і конкретних інформаційних об'єктів. Підходи до вирішення вказаних суперечностей можуть відрізнятися в державах з різними правовими системами та правовими традиціями. Пріоритет повного контролю особистості над її персональними даними перед традиційними демократичними свободами, такими як свобода підприємницької діяльності та свобода слова, полягає в основі національного законодавства європейських держав, нормативних правових актах ЄС і рішеннях Європейського суду з прав людини. На відміну від ЄС у США, де меншою мірою проявляється патерналістська функція держави, спеціальні вимоги в області обробки персональних даних встановлені тільки в найбільш чутливих сферах. В інших випадках влада віддає пріоритет саморегулюванню. При цьому держава впливає на суспільні відносини шляхом видання різного роду рекомендацій та політичних заяв. Безумовно, і щодо інформаційних ресурсів, які утворюються в ергасистемах як складна сукупність інформації, персоналу, який її створює, зберігає та забезпечує обіг за допомогою технічних засобів.

Поняття «інформаційний ресурс» з'явилося ще в другій половині ХХ ст., однак і сьогодні тлумачиться по-різному і, до того ж, неприпустимо вільно. Принципово важливо відзначити, що поняття «інформаційний ресурс» і «інформація» нетотожні.

Значні зміни, які ми бачимо і які нас очікують, в темпах і якості розвитку сучасних ІКТ торкаються найширшого спектру знань, включаючи штучний інтелект, роботизацію промислових виробництв і автомобілів, тривимірний друк, нано та біотехнології і багато чого іншого. Тут сьогодні виникають величезні технологічні прориви, однак із низкою маловідомих проблем, з якими людство стикається вперше. Скажімо, сьогодні традиційні чотири атрибути статусу середнього класу (освіта, охорона здоров'я, пенсія та житло у власності), які відповідають увялленню про середній клас,

більше не гарантують способу його життя, оскільки за останні два десятиліття не встигали за темпами інфляції і, головне, підготовленістю людини до роботи з величезними обсягами інформації, які мають стійку тенденцію до постійного зростання. До того ж, сьогодні постійно виникає необхідність управляти — не інформацією, а діями з нею, тими відносинами, які виникають між різними ергасистемами, які використовують її у відповідності до певної мети. Всюди — і в США, й у Великобританії, ціни на таку освіту в даний час шалено зростають, роблячи її предметом розкоші. Ринкова економіка, яка діє за принципом «переможець отримує все», до розвитку якої середній клас завжди був причетний, дедалі більше обмежує доступ до освіти, що, безумовно, підриває демократичність в устрої суспільства й веде до порушень, які загрожують виникненням багатовекторних соціально політичних проблем.

Сьогодні ще не існує усталеної класифікації інформаційних технологій, які виникли з появою комп'ютерів, однак за активного розвитку засобів мобільного зв'язку, обробки та подання інформації, більш правильно сьогодні їх називати — ІКТ.

Заснована на розподілі знань догори по стратах методів, інструментальних та технічних засобів роботи з інформацією, які ускладнюються — від засобів, що забезпечують спілкування людини з ЕОМ, збір, зберігання, пошук, різні способи обробки інформації, до здобування знань і виникнення нової інформації внаслідок застосування комплексу методів, вона більш менш дозволяє проаналізувати ефективність основних політичних інститутів та процесів, які виникали на тлі їх появи і становлення.

Окремі страти можна було б сформулювати для технологій, які забезпечують автоматизацію більш складних функцій обробки інформації, тобто наближаються до інтелектуальних можливостей людини, і їх можна назвати терміном «інтелектуальні технології», однак, враховуючи час виникнення й розвитку таких

технологій, збережені терміни, що застосовуються при виникненні цих видів технологій — internet технології, інтелектуальні технології і нано , біо , інфо та когнітивні технології (NBIC технології). Загальним для цих видів технологій є комплексне використання технологій, у тому числі нових, представлених на кожній попередній страті. Зокрема, інтелектуальні технології базуються на використанні технологій вилучення знань, експертних систем, систем підтримки прийняття рішень (СППР), нейронних мереж, ініційованих ідеями електричних мереж і біотехнологій.

Нейтральність і доступність знань та оперативні відомості створюють ситуацію, коли інформація використовується з різною метою, а вони можуть бути як позитивними для суспільства і людини, так і руйнівними. Відкриваються шари/пласти незрозумілого сенсу споживання й використання інформації, формування її ресурсів, які можна використовувати в полярних цілях. За багато сотень років світ переконався, що дії щодо використання нової інформації вимагають особливої уваги й управління. Якщо вона споживається постійно, частина мозку, пов'язана з мисленням, впадає в сплячку (або навіть не формується в процесі дорослішання людини, який триває до 25 років). Щоб мозок почав всерйоз думати, потрібно 23 хвилини (без переривання), а опитування показують, що людина відривається на телефон кожні 15 хвилин; вона не встигає зосередитися, щоб почати думати. Це веде до цифрового аутизму.

До того ж, із розвитком технологій виробництва мобільних засобів ІКТ людина все менше спілкується віч на віч з іншими людьми, замінюючи це спілкуванням в соціальних мережах і постійним споживанням цифрового контенту. Через це втрачаються не тільки звичні навички комунікації, людина перестає розуміти проблеми інших людей, зростають відчуження й нерозуміння. Людина втрачає здатність замислюватися над тим, що їй робити, як діяти, будувати образи майбутнього. Втрачається і здат-

ність аналізувати, люди стають нетерпимі до своїх невдач, що підриває їх здатність адаптуватися до життя та досягати успіху. Як наслідок, змінюються уявлення про інститути демократії.

Дійсно, ІКТ і глобальні мережі комунікації вже зробили пересічних людей здатними бачити світ дещо інакше, а, що головне, своїми настроями впливати на політику й діяльність еліт у своїх країнах. Масові протести громадян сьогодні ілюструють розчарування людей щодо їх (політичних еліт) дій не стільки тому, що еліти є, наприклад, сунітами або шіїтами, львів'янами або донеччанами, — головним бачиться те, що через розпорошену діяльність і жадібність еліт до збагачення виникали величезні проблеми в економіці, які впливають на життя великої кількості громадян. Те, що ще вчора ми вважали релігійним конфліктом, насправді є, по перше, проблемою технологічного розвитку із похідними корупцією та нерівністю, що змушує народи починати шукати нові форми організації суспільно політичного життя, які здатні перевищити ідеї демократії.

Сьогодні нам ще намагаються доводити, що, з точки зору розвитку розуму, демократія представляє собою вищу форму організації людського суспільства, орієнтованого на економічний розвиток, однак не акцентують увагу на те, що в умовах, коли принципово нові ідеї технологічного вдосконалення життя, які закладено в природі, майже вичерпано — розуміння людиною матеріалістичних основ світобудови досягло вершин. Коли винаходили сучасну демократію, то спиралися на припущення, що середньостатистична людина є самозакоханою в себе, і єдиний спосіб захисти нас від нас самих — це створити систему такої взаємозалежності та взаємоблокування, аби жодна людина (чи група людей) не змогла виступити всупереч всьому населенню. Цікавим є те, що хрещений батько Західної цивілізації Платон вважав, що демократія є не найкращою формою державного правління. На його переконання демократія є утворенням нестабільним і вивільняє все найгірше в людині, штовхаючи суспіль-

ство до тиранії, тобто, на його думку: «Надмір свободи призводить ні до чого іншого, як тільки до рабства». Платон вказував, що демократії неминуче призводять до морального занепаду, тому поки що вони толерують фальшиву свободу, людські цінності занепадають, стають дитячими й егоїстичними, а тому самі громадяни починають підривати демократію із середини. Коли ж перемагають дитячі цінності, то люди більше не хочуть домовлятися.

Однак технології, які традиційно використовували інститути демократії, вичерпали свої можливості. До того ж, варто зазначити, що античне визначення демократії відрізняється від сучасного. В античних демократіях населення голосувало за всі рішення, а інституту представників не існувало. Те, що сьогодні ми називаємо демократією, це, по суті, республіка, бо ми обираємо представників, які ухвалюють рішення і формують політику. Менш зрілі люди обирають гірших представників (за Платоном «демагогів»), політиків, які обіцяють багато, але майже нічого з обіцяного не виконують. Тому такі демагоги потім розхиляють демократію під загальні крики схвалення, оскільки у всіх бідах плебс завжди звинувачує систему, а не окремих її представників.

Подальші матеріальні досягнення людського суспільства будуть можливі виключно за рахунок розвитку науково-освітньої сфери, індивідуальних розумових здібностей вільних громадян, матеріальний добробут яких дедалі більше буде залежати тільки від них, від їх освіти, розуму та раціонального мислення. В таких умовах з'являється бачення того, що освіта, наприклад, безумовно, є проблемою національної безпеки, але в умовах сьогодення починає деградувати, поступово сповзати до режиму виживання. Хоча лише вона обумовлює здатність націй визначати сенс, розуміти важливість, знаходити ціль — це єдина сила, яка здатна помножувати сама себе, поширювати знання й створювати дедалі складніші й складніші технології та організації.

Ми бачимо, що стабільність демократичних інституцій у провідних країнах світу дедалі більше підтримується за рахунок сили й пограбування інших народів. Еліта демократичних країн на свідомому й підсвідомому рівнях переходить сьогодні практично до реалізації стратегій скорочення чисельності населення планети з метою зменшення екологічного тиску на біосферу. В інтелектуальних центрах демократичних еліт формулюються програми типу «золотого мільярда» і різні демократії по-різному організують грандіозні військові та інформаційно-психологічні зіткнення, скоюють небачені на минулих етапах розвитку людства злочини. Ніцше взагалі називав еліти «панамі» суспільства, оскільки вони майже виключно контролюють фінанси, виробництво та політичну владу, маси ж робітників — «рабами» суспільства, оскільки принципової різниці між робітником, який усе життя заробляє копійки, і рабом не бачив.

За таких умов основною цінністю української демократії дедалі більше стає не вільний вибір еліт, а економічна свобода старих і тих, кого вона забезпечує, оскільки останні, в свою чергу, здійснюють стохастичний пошук нових ідей технологічного розвитку суспільства і коли їх не знаходять, починають паразитувати на ідеях вільних виборів і ставити це собі в основну заслугу. (Стохастичність (від гр. стохос — припущення, здогад) означає випадковість. Стохастичні системи потрібні для введення та використання в фізичних системах, де ми не впевнені в значенні вимірюваних параметрів. У теорії ймовірності стохастична система має один стан, який визначається випадковим чином та має випадковий розподіл ймовірностей або шаблон, завдяки якому може бути проведений статистичний, але результат не може бути передбаченим точно. Стохастичні системи і процеси відіграють фундаментальну роль в математичних моделях явищ в багатьох галузях науки, техніки та економіки). Апеляцію до натовпу вони звеличують як найвище досягнення соціальної думки, але згадайте, з приводу кого

натовп кричав: «Розіпни Його!». Натовп з тих часів не змінився — і це цілком влаштовує знахабнілу й старіючу еліту демократій, яка із суперечливими гаслами та прогнозами «вчепилася» в нові науково-технологічні ідеї, не усвідомлюючи, що вони потребують нового бачення розумової діяльності людини. Така поведінка свідчить, що ідеї демократії, розповсюджені в світі, носять маніпулятивний характер. Партійна, комсомольська і господарська номенклатури просто своєчасно використали їх.

Не стає винятком і захоплення сучасної еліти комп'ютерними технологіями, які вбудовуючись в інформаційно-комунікаційні системи та системи управління всіх рівнів, реалізують традиційну парадигму процедурного, функціонального або логічного програмування й застосовуються як вид масового інформаційно-комунікаційного поневолення нації під виглядом покращення обслуговування владою людей, заради створення оптимальних умов для повного задоволення інформаційних потреб своїх громадян та поліпшення можливостей для управління розвитком економіки і суспільно-політичними процесами.

Під ІКТ взагалі розуміється (за аналогією з виробничою технологією) упорядкована сукупність (ансамбль) методів переробки, зміни стану, властивостей і якісної форми прояву інформації, а також методів тиражування, поширення, зберігання та використання інформації в процесі цілеспрямованої суспільно-виробничої діяльності. Подвійна структура світу, яку було обґрунтовано фізиками протягом ХХ ст., принципово впливає і на формування ІКТ фізичного та соціально-економічного світопорядку в ХХІ ст. Внаслідок того, що технології існують тільки в метричному світі, можливості технологічних вибудов розумової діяльності людини обмежено виключно можливостями метричних, цифрових форм подання й обробки інформації, і ця обставина повністю визначає соціальні форми створюваних сьогодні ІКТ.

Нова або нетрадиційна комп'ютерна технологія. Термін «нетрадиційна ін-

формаційна технологія» (англ. New information technology) введений американським вченим Дж. Мартіном — розробником концепції СУБД (систем управління базами даних) в 1982 р. При перекладі з англійської було використано слово «новий», яке найчастіше розуміється, на жаль, у часовому значенні, що вводить в оману багатьох інформаційних діячів. Об'єднавши комп'ютери із «дружніми» інтерфейсами (70-і рр. ХХ ст.), вибухово змінює можливості ІКТ, починаючи із питань правового розуміння процесів інформаційно-комунікаційних відносин, в які включено технології уявлення й роботи з інформацією виключно у цифровій формі. Вона набула значної ваги, сформулювавши виключно складний за сенсом, формою та змістом сегмент світової економіки і вагомий фактор розвитку всіх соціально-політичних систем. Він (фактор) здатний сьогодні значною мірою визначати характер суспільного устрою, способи формування соціальних спільнот та їх взаємодію з державними інститутами, форми організації економічної активності, типи і принципи зайнятості населення, спосіб життя й соціальні установки для розвитку значної частини суспільства. Нова інформаційна технологія (англ. New information technology) (НІТ) взагалі використовується в якості нового (сучасного) виду масового інформаційно-комунікаційного обслуговування на основі використання персональних комп'ютерів і телекомунікаційних засобів — засобів телематики (електронна пошта, телетекст, відеотекст, телетекст, телеконференції тощо). Її основними принципами є: інтерактивний режим роботи з комп'ютером; інтегрування з іншими програмними продуктами; гнучкість процесу зміни постановок задач і даних. Термін «нова» відображає в її структурі не тільки технології, засновані на використанні комп'ютерів, але й технології, які реалізовано в інших технічних засобах.

За таких умов немає сумніву в тому, що світ цифрових технологій, в який ми входимо, — це не тільки новий логічний

етап розвитку технологічних можливостей сфери комунікації людства, а й перехід всієї існуючої політико-правової і соціально-політичної систем до нового виміру психологічного реагування на інформаційно-комунікаційну реальність, яка стрімко змінюється.

Поки що у вітчизняній законодавчій базі не існує загальноприйнятих і гармонізованих визначень та правових дефініцій щодо цифрових технологій, а вони вже стрімко захоплюють плацдарми для наступу на всіх напрямках, а цифровізація (англ. digitalization) стала трендом світового розвитку.

Впровадження в життя будь-яких нових технологій, зокрема цифрових, — процес, безумовно, тривалий, і який несе в собі масу невідомих ще викликів та небезпек для людства. Їх зазвичай об'єднують у три групи: соціально-економічні, техніко-організаційні та природні. Усе це ми достатньо усвідомили в ХХ ст., впроваджуючи в реальну економіку індустріальної доби досягнення науково-технічного прогресу попередніх століть і методи організації роботи людських співтовариств. Відомо, що розвиток масового (конвеєрного) виробництва свого часу стимулював глибоке вивчення соціальних і правових питань організації реальної економіки — адекватна платня за працю, система пільг і компенсацій, морального і матеріального стимулювання за шкідливі умови праці тощо. Запозичивши досвід Г. Форда, ми почали вивчати соціально-психічні чинники, що характеризують відношення людини до праці, умови формування сприятливого для творчої діяльності психологічного клімату в колективі, сім'ї...

Нечуваним тріумфом науки й освіти в ХХ ст. стало підвищення значення інформації та інтелектуальних можливостей людини, що виступає ресурсом розвитку людства. Кожен день ми стаємо свідками кардинальних змін в усіх сферах життєдіяльності й появи нових моделей дизруптивного впливу (дизруптивний (розривний) відбір — форма природного відбору, при якій умови сприяють

двом або декільком крайнім варіантам (напрямам) мінливості, але не сприяють проміжному, середньому стану ознаки, в результаті може з'явитися кілька нових форм з однієї вихідної; дизруптивний відбір сприяє виникненню і підтримці поліморфізму популяцій, а в деяких випадках може служити причиною видоутворення) в діяльності традиційних систем виробництва, споживання, транспортування та постачання продукції. Трансформація відбувається на рівні управління державних установ, системами освіти, охорони здоров'я, транспорту, охорони навколишнього середовища.

Процеси забезпечення переходу на «цифрові сервіси, які орієнтовано на користувача», обумовлює розвиток не стільки вертикальної взаємодії державних органів, скільки горизонтальної (міжвідомчої) інтеграції, це, в свою чергу, зумовлює необхідність змін в організації системи управління країною, повну цифровізацію адміністративних процесів і створення відповідної організаційно-технічної інфраструктури як для надання державних послуг, так і для забезпечення діяльності самої системи управління. Якщо в електронному уряді споживач адміністративної послуги безпосередньо «взаємодіє» з веб-сайтами відомств або уряду, тобто із централізованою системою, то за задумом стратегії розвитку цифрового уряду передбачається поява різноманітних моделей взаємодії — від участі сервісів до мобільних додатків уряду і навіть інших структур у «ланцюжку надання послуг». (Іноді цифровий уряд експертами розглядається навіть як державна версія «цифрового бізнесу», і як «платформа», в яких домінує мережевий формат відносин).

Таким чином, якщо в моделях електронного уряду посередником між постачальником адміністративної послуги і її споживачем «стояла» технологія як нова форма взаємодії, то в умовах цифрового уряду вона стає новою формою горизонтальної комунікації. Відсутність вертикальних систем управління, перехід до горизонтального суспільства, на жаль, веде до того, що ми втрачаємо біологічні навички до навчання і гірше вчимося.

Розкриття потенціалу цифрових технологій як нової форми комунікації сьогодні виключно складна справа, оскільки залежить від вирішення державою низки завдань правового, організаційного та техніко-технологічного характеру. На жаль, вона, як і жодна із попередніх п'яти подібних стратегій, які не було реалізовано, таким чином може залишитися тільки «благими намірами». Однозначно, можна лише сказати, що, відмовившись свого часу від реалізації творчих планів академіка В. М. Глушкова щодо вибудови цілісної системи застосування ЕОМ, ми, втративши підґрунтя власної науково-виробничої бази, занурюємося сьогодні в проблеми опанування іноземного досвіду й будемо постійно стикатися тут із величезними труднощами та обмеженнями в доступі до їх досвіду.

Глобальна «інтернетизація» засобами іноземного виробництва, широке поширення їх мобільних і сенсорних пристроїв, поява нових цифрових технологій (Big data, хмарних обчислень, аналітики великих даних тощо) і їх активне впровадження в економіку, злиття online- і offline-сфер, суттєво змінюють й очікування громадян «цифрового покоління» щодо цінності змістовної інформації, яку генерують наука й освіта, роблять її вкрай важливим для життя людини та її політичної незалежності фактором. Інформатизація, стимулюючи розвиток усіх наук, всюди стає запорукою інноваційного розвитку країн, змушуючи громадянські суспільства вдосконалювати вимоги до процедур постійної взаємодії з урядом, з метою забезпечення собі вільного доступу до високоякісної інформації та послуг у будь-який час, у будь-якому місці, з будь-якого пристрою в простих для використання форматах. Це обумовлено тим, що розвиток і впровадження новітніх технологій пов'язано з невизначеністю багатьох параметрів, про які ми поки що не маємо повного уявлення, але відчуваємо, що надалі вони розвиватимуться, перетворюючись на критичні. Сам факт їх складності і взаємозалежності по всіх напрямках передбачає нашу

відповідальність за їх впровадження, а тому в Стратегії розвитку економіки України певним чином мало би було відображено, що з появою цифрових технологій відбувається переосмислення ролі держави в розвитку і впровадженні новітніх ІКТ, які масово з'являються в якості індивідуальних засобів мобільної комунікації, а економічна доцільність їх експлуатації обумовлює визначення напрямку вектору їх подальшого розвитку як тренд вдосконалення державного управління, зокрема перехід від електронного уряду до цифрового. Ключова відмінність між моделями електронного і цифрового уряду полягає в переході від простого надання державних послуг online до орієнтованого на використання існуючих баз даних.

Директивні ухвалення «переходу» на «цифрові послуги» не настільки прості й зручні для більшої частини населення будь-якої країни. Неврегульованість в Україні багатьох політико-правових питань, пов'язаних із бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційної сфери, з появою цифрових технологій набуває ознак проблем національної безпеки, оскільки зростання складності процесів комунікації — взаємозв'язків, підвищило якість ризиків та загроз, які виявилися настільки складними і всеосяжними, що їх рівень зростає за логарифмічною прогресією в порівнянні з можливістю протистояти їм за допомогою норм діючого права. На цьому тлі прогресує, скажімо, виникнення нового виду злочинності — організованої кіберзлочинності, що змушує державу виділити навіть основні завдання щодо запобігання загрозам в інформаційно-комунікаційній сфері за наступними напрямками: захист персональних даних людини; безпека інформаційно-комунікаційних ергасистем, державних структур; захист робочого середовища і технологій. Розширення цифрового сервісу, індивідуалізація багатьох видів послуг вже підвищило до критичного рівня загрози різних форм і методів шахрайства з боку широкого кола провайдерів ІКТ, що вимагає постійної уваги державних служб

до підвищення рівня захисту електронних систем від витоку інформації. І навіть за таких умов загальноприйнятні норми інформаційно-комунікаційного права сприймаються в нас поки що без належної уваги й критичного аналізу, іноді просто ігноруються, і все це на тлі досвіду досягнень науково-технічного прогресу, який уже надав необмежені можливості урядовим та неурядовим структурам контролювати й керувати за допомогою інформаційних впливів свідомістю та поведінкою людей — і простих громадян, і президентів країн. Державні органи, безумовно, мають це робити, здійснюючи як розробку загальних принципів інформаційно-комунікаційної політики, так і зобов'язань виконувати на належному рівні інформаційно-комунікаційну функцію. Однак цифрові технології, як і будь-яке інше масштабне явище, пов'язані з появою різного роду нових ризиків і загроз, які базуються на їх технологічній особливості. При переході до цифрових технологій відбувається інституціональна трансформація всіх сфер, що само по собі, незалежно від причин і природи, є потужним дестабілізуючим фактором для процесів стійкого соціально-економічного розвитку в будь-якій країні, на чому вже наголошувалося.

Підкреслюючи гостроту існуючих проблем національної інформаційно-комунікаційної безпеки, можна сказати, що ми сьогодні всі так залежимо від систем комунікацій, що їх використання стає для нас самих небезпечним у державному управлінні, а його коректність та адекватність були і є великою проблемою для держав. Неадекватність управління сформованим суспільством завжди приводила до революційних катастрофічних змін. Мета управління досягається через конвергентне (конвергентне мислення спрямоване на аналіз всіх наявних способів розв'язання задачі, з тим, щоб вибрати з них єдиний правильний, воно ґрунтується на знаннях; критерій істинності даного мислення заданий ззовні, а основним механізмом цього типу мислення є логічні операції (ана-

ліз, синтез), конвергентне мислення лежить в основі інтелекту) застосування різноманітних знань і навичок суб'єктом управління. Тільки конвергенція наук, парадигма «Нано-Біо-Інфо-когні-Соціо» (НБІКС) дає нові можливості осмислення комплексного інформаційно-комунікаційного права, яке народжується і, швидше за все, кардинально змінить всі інші галузі права.

Дійсно, цифрові ІКТ більш зручні при машинній (автоматизованій) обробці інформаційних потоків, в поданні та швидкості отримання різноманітної інформації й орієнтовані головним чином на персоналізацію державних послуг. Їх триумфальна хода розпочалася з появою комп'ютерів і сьогодні користувачам уже пропонується кілька режимів їх надання: проактивний — надання державних послуг за фактом отримання права на них — без подачі з його боку заяв; повідомний — громадянина повідомляють свідомо про можливість отримання тієї чи іншої послуги або сервісу; online надання послуг — абсолютно автоматичне, без заяв громадян.

Безумовно, стратегії впровадження окремих цифрових технологій розробляються виключно ретельно, з урахуванням існуючих нормативно-правових засад їх експлуатації, оскільки при цьому в побут людини входять нові загрози, які несе за собою електронна ера, і їх багато. Зокрема, комп'ютерні технології, які сьогодні впроваджуються, виключно вразливі з точки зору захисту змістовної інформації, а тому незрозумілими з точки зору національної безпеки є ідеї відмовитись від існуючих систем урядового спецзв'язку. Наслідки реалізації таких ідей, безумовно, можуть бути катастрофічними для держави, оскільки за допомогою спеціальних технічних засобів із комп'ютеризованих мереж зв'язку можна зняти будь-які відомості. Існують, звичайно, способи захисту, але стовідсоткової гарантії, що вони спрацюють, немає.

Загрозою є й те, що не тільки спецслужби здатні підключатися й «знімати» за допомогою технічних засобів

інформацію навіть із оптоволоконних (цифрових) кабелів. Вільний ринок технічних засобів цифрової електроніки, на жаль, надав до них доступ кримінальним структурам, і це додатково продукує нові загрози і виклики. Добуваючи інформацію, державні і приватні спецслужби досягли такого рівня, що здатні «зламувати» не лише канали зв'язку, комп'ютерних мереж, але й людський мозок. Технічно їм для цього потрібні лише дві речі: велика обчислювальна потужність — певний обсяг персональних даних, зокрема біометричних.

До сьогоднішнього дня ні в кого, крім спецслужб, не було такої мотивації, однак ситуація змінюється. Через поліпшення ефективності машинного навчання, штучного інтелекту, розвитку психології, біології, зокрема нейробіології, необхідної для розуміння того як працює людський мозок, постійно виникає гостра необхідність у забезпеченні безпеки основних інструментів цифрової економіки — захист електронних підпису, платежів, токенів, sim-карт, online-сервісів, захист інформації в електронних хмарах, базах даних, розвиток криптографії і технологій аутентифікації особи, захист системи електронного документообігу, каналів передачі інформації, захист серверів, безпеку діяльності комерційних і державних електронних майданчиків, захист від загроз впливу через інформаційні канали на літальні апарати, зброю, транспорт, новітні технології тощо, оскільки під загрозою опиняються всі об'єкти критичних інфраструктур держави (енергетика, водопостачання, транспорт тощо).

Інформація, яку ми вільно, іноді неприпустимо вільно, використовуємо в повсякденному житті, в цифровому вигляді набуває всіх ознак зброї, стає засобом інформаційного протиборства в руках політичних структур, релігійних сект, терористичних груп і навіть держав. Вільний доступ і відсутність дієвого контролю, вразлива по багатьох позиціях система захисту серверів від несанкціонованого доступу дозволяє сьогодні знімати інформацію, поширювати

неправдиві відомості, передавати й отримувати секретні матеріали, блокувати канали надходження програм або самовільно переадресовувати їх на побутовому рівні, тоді як інформація в сучасному світі є одним з найбільш необхідних, затребуваних, коштовних, а тому має бути й максимально захищеним ресурсом, який являє собою складну сукупність властивостей сучасних ергасистем — людини, техніки і власне інформації.

Сама по собі організація роботи з інформацією в цифровому вигляді в світі набуває ознак величезної міжнародної проблеми, хоча саме поняття і його властивості почали вивчати з античних часів, однак у цифровому вигляді інформація змушує сприймати себе дещо інакше — як характеристику одного з універсальних і найнеобхідніших продуктів у життєдіяльності сучасного суспільства. У деяких ситуаціях воно навіть створює ілюзію щодо недоцільності подальшої розбудови інформаційного суспільства, оскільки цифрова інформація має унікальні властивості — утаємниченість, масштабність й універсальність, що, власне, й дозволяє вважати її високоефективною зброєю, яка вражає і техніку, і людину з її психікою та світоглядом, стимулює нові дії щодо вивчення інформаційного права як науки і навчальної дисципліни про комунікацію в університетах. Це виключно складне й актуальне завдання обумовлено ще й тим, що в нас домінує еліта, для якої традиційно характерне насильство щодо окремої особистості і спільноти взагалі. Наслідком цього є досить слабкий прогрес у розвитку демократичних інститутів суспільства і навіть відсутність прав у більшості громадян. Наші еліти, з точки зору поповнення інтелектом із зовні, є практично замкнутими системами, а тому досить швидко деградують, допускаючи свою ліквідацію силовим шляхом. Тому перетворення, які відбуваються в Україні протягом усіх років незалежності за допомогою революційно подібних дій, категоричність і традиції «більшовизму» в мисленні супроводжуються вибудовою політико правової си-

стеми більш суворого знання, ніж дозволяє реальність, провокує відповідати громадян навіть на ті питання, на які наука відповіді не має. Саме за таких умов впровадження в життя й державне управління Україною сучасних ІКТ і революційних програм інформація вимагає від суспільства повної мобілізації і термінового (прискороного) усунення багатьох факторів соціально економічного характеру, зокрема нерівності громадян.

Життя сьогодні вимагає законодавчого забезпечення діяльності інформаційно комунікаційної сфери, що вкрай важко оцінити якісно користуючись уявленнями про право громадян на доступ до інформації. В сучасному світі воно сформувало виключно складний за сенсом, формою та змістом ресурс розвитку суспільства, а в наших нормативних документах як ресурс не визначається. Разом із тим події, які розгортаються навколо доступу і права на інформацію, сьогодні в інформаційно комунікаційному просторі України під впливом світових процесів дедалі більше викликають стурбованість. Досвід, який ми накопичуємо, дає розуміння того, що новітні ІКТ представляють собою потужну зброю й надають можливість гравцям світової політики поневолювати народ маніпуляцією, позбавляти його впевненості, повнокровного духовного життя і зростання. Ми вже маємо сумний досвід безвідповідального використання їх можливостей для акумуляції вибухової енергії народу, що встав на шлях пошуку справедливості, свободи й незалежності, і в цьому полягає одна з фундаментальних причин нестійкості українського суспільства до викликів інформаційно комунікаційної ери.

Інформація як зброя в сукупності засобів, методів і технологій, що забезпечують можливість силового впливу на інформаційно комунікаційну сферу життя людини з метою руйнування інформаційно комунікаційних і взагалі всіх критичних інфраструктур суспільства, систем управління державою тощо. Форми її подання ведуть до зниження або підвищення працездатності громадян і військових,

але поки що це не знаходить адекватного визначення в українському законодавстві, як, до речі, й визначення поняття «інформаційний ресурс», без якого взагалі неможливо розглядати поняття та вирішувати проблеми «інформаційно комунікаційної безпеки», «інформаційної війни» тощо. Включення їх у порядок денний облаштування політико правових наук на новому рівні знань стає проблемою сьогодні, як і розвиток інститутів демократії, які у вимірі цифрових технологій представляються як електронні вибори, електронний парламент, електронне законодавство... Поступове визначення їх легітимності в сучасному суспільстві, яке проходить складний етап трансформації на шляху до більш високого рівня «цифрової епохи». Цей перехідний період в житті суспільства характеризується появою державних ініціатив, спрямованих на реалізацію інновацій на основі ІКТ, активністю творців програмного забезпечення для відповідних систем електронної демократії, а також реальним зростанням активності конкретних демократичних інститутів громадянського суспільства. Як приклад, пожвавлення суспільства в цій області можна навести безперервні форуми, конгреси, конференції, які обговорюють стан і методи використання ІКТ для забезпечення безпечного розвитку людини та суспільства.

Реальні зрушення в процесах пошуку й перевірки ефективності різних форм вираження думок різних категорій населення ми побачили на майданних заходах. Бажання і вимоги людей до «влади», меншим ступенем до самих себе, є дуже яскравою ознакою пожвавлення свідомості й пошуку конструктивних рішень організації взаємодії всіх інституцій та інститутів громадянського суспільства і відображають хвилі політичної активності різних категорій. Вони, як і міжнародні форуми, показують, що визначальним у поступальному історичному русі України до формування громадянського демократичного суспільства стає людський фактор. Це та агломерація, яка формується населенням країни, і кожна людина виступає в ньому як осо-

ба, працівник, сім'янин, носій прав і обов'язків, хранитель коренів моральності на своїй землі, утворюючи громадянське суспільство. Ця структура у вимірі планетарної системи реалізує механізми своєї організації через систему найрізноманітніших громадянських утворень і, насамперед, зборів на майданах.

За всі часи на майдани йшли люди, яких вони кликали яскравими (полум'яними) гаслами й промовами політиків-ативістів про право народу на свободу, рівність і справедливість. Початок ХХІ ст. надав українцям можливість побачити й відчутти організацію енергетичних вибухів народів різних країн і не варто думати, що на площі Каїра, Москви, або Києва в різні роки приходили тільки ошукані владою різного віку люди стихійно. Вони там, безумовно, присутні, але без моральних послань до можновладців, і суть справи була навіть не в тому, що їх хтось обдувив, а в їх власному самообмані. У нас, зокрема, на Майдан у Києві виходив не середній клас, якого в Україні вже давно немає, і не національно орієнтована інтелігенція, а, в тому числі, добре організовані люди. В руках організаторів ми бачили досконалі технічні засоби комунікації й апробовані психологами технології впливу на свідомість пересічної людини, які були здатні збудити в людях почуття власної гідності. Відтак на Майдані були не лише прості громадяни патріоти, а й зібрані певним чином за допомогою інформаційно психологічних маніпуляцій люди. Вони в натовпі Майдану, за словами українського поета Павла Тичини, й обирали своїми отаманами «чабанів», тобто поводитирів, за логікою найменш підготовлених до роботи з людьми, і тим самим перешкоджали природним процесам своєї трансформації в ідеальний, хоча й абстрактний, нормативний тип людини нової ери.

Так, скажімо, було і в буремному 1918 р., коли біля казенного заводу «Арсенал» більшовики організували барикади на шляху кінних загонів гайдамаків, які поспішали на захист паливних складів Південно західної залізни-

ці, якою йшла через Крути армія Муравйова з Росії для повалення влади Центральної Ради в Києві. Реально кадрових робітників «Арсеналу» на барикадах майже не було, а от поранених вони прийняли в стінах заводу, який, після кровопролитного штурму вранці 22 січня (4 лютого), був захоплений військами Симона Петлюри (в штурмі брали участь козаки Гайдамацького коша Слобідської України і 1 а сотня куреня Січових стрільців). Там вони дійсно всупереч всім людським законам по звирячому порубали шаблями поранених, створивши для радянської ідеології міф про повсталий «Арсенал», який більшовицькою владою було чудово використано й він здавався вічним.

Усе повторилося, але без кровопролиття, в 2004 р. в Києві на Майдані біля поштамту. Тоді офіцери Служби безпеки України запобігли силовому варіанту придушення трансгресивних людей, в психотипі яких завжди яскраво проявляються тенденції до форсування розвитку подій. Не кажемо про тих, кого просто було втягнуто в процес за гроші. Серед мітингувальників були школярі, студенти, аспіранти, викладачі та співробітники різних офісів. Рішення проблем свого «невдалого» життя, занедбаності, відчуженості, тотальної несправедливості можновладців, вони, на жаль, пов'язали з організаторами Майдану й ім'ям «месії» — Віктора Ющенка. Людське, під впливом телебачення, гасел свободи й гуманізму проникло в їхні голови, але в них самих його виявилось мало. Натовп мітингувальників не знайшов для них ні ідей розвитку, ні загальних інтересів, — їх вихором, як магнітом, втягнуло в революційні події, де стихія бунту народу, розігріта політиками — «чабанами» (у своїй масі безвідповідальними дилетантами, від партій, які в нас так і не стали ідеологічними), використовувалася для досягнення потрібних гравцям світової політики результатів. Уже в 2014 р. на другому Майдані без кровопролиття не обійшлося. І це була трагедія для України, спровокована тодішньою владою, яка спиралася на си-

ловиків. Імпульс неприйняття народом тотальної соціальної несправедливості з боку можновладців виплеснувся. А що далі? Ми продовжуємо практично топтатися на місці.

Разом із тим, космополітична частина суспільства або глобалісти (чи так звані «соросята»), які продемонстрували силу людей, що не вилазять з Internet та інших мереж й увібрали в себе глобалізм та його коди з дитинства. Зрозуміло, що вони продовжуватимуть розпочату роботу. Вільне трактування ними багатьох понять, зокрема «свобода», і, як наслідок, подій, які відбуваються в нас, лякають своєю непередбачуваністю. Вже видно, хто їх генерує, і фігури, які діють здебільшого приховано, не афішуючи себе, однак уже досить легко визначаються. В суспільстві починають навіть називати творців тих чи інших «новаторських», в основному деструктивних, ідей, але, на жаль, людей лідерів, здатних відвернути народ від падіння в безодню на різкому (переломному) повороті історії, поки не видно. Вже зруйновано цитадель опору й ретельно відреставровано посічені в 1918 році кулями стіни, в яких після Другої світової війни було створено найпотужніше в світі науково-промислове підприємство із розробки й виробництва систем прицілювання ракет всіх типів базування — ВО «Завод «Арсенал». Все змушує українських громадян забувати, що тут творилася світова політики й своєю роботою арсенальці утримували світ від війни. Без натяку на встановлення меморіальних дощок у приміщенні, в якому президент Академії наук СРСР М. Келдиш проводив наради з фахівцями й оглядав зразки арсенальської техніки для аерокосмічних потреб, облаштовано продуктову крамницю, що саме тут було створено й апробовано унікальні та одночасно виключно прості системи прицілювання для ракетно-космічного комплексу «Восток», який вивів на орбіту всесвітньої слави Ю. О. Гагаріна, і найпотужніших бойових ракет SS 18 «Сатана». Ці ракети, до створення яких був причетний і наш экс президент Леонід Кучма, вагою близько 9 тонн, здатні були нести до де-

сяти автономних ядерних боезарядів потужністю близько 0,15 мегатонн кожен й утримували світ від війни. Саме з їх появою, починаючи із середини 70-х років минулого століття, американці вперше відчули свою повну незахищеність і змушені були піти на переговори з СРСР по обмеженню їх застосування. Через неможливість нейтралізувати ці ракети військовий конфлікт між США й СРСР було виключено. В далекому 1973 р. саме в стінах нинішньої крамниці в процесі огляду запропонованих арсенальцями технічних рішень В. В. Щербицький (український радянський партійний і державний діяч, натхненник зросійщення, активно боровся з дисидентами, член Президії (Політбюро) ЦК ЦПУ в грудні 1957 — вересні 1989 рр., член Політбюро ЦК КПРС у квітні 1971 — вересні 1989 рр.; входить до числа постатей, які підпадають під закон про декомунізацію) прийняв рішення про розширення виробничої бази заводу й будівництво нової на Троещині.

Не можна сказати, що знищення заводу «Арсенал» стало справою сьогодення. Процес цей тривалий, однак послідовний. Після тріумфальних перемог у боротьбі за космос і створення досконалої зброї настав час волюнтаристичних рішень вищого керівництва країни, конверсія тощо, як наслідок, до управління розвитком науково-виробничої бази підприємства почали приходити інженери механіки, фрезерувальник, суддя, які апіорі не були здатні досягнути можливості оптико-електронного приладобудування як галузі. Скажімо, сьогодні, за умов існування підприємства, думаю, миттєво би згас військовий конфлікт на сході країни, якби Збройним Силам України було запропоновано системи спостереження й управління зброєю, яку розробляли й виготовляли арсенальці, і для якої ані снайпер, або квадрокоптер не були суттєвою ціллю для знищення. На жаль, в жадібній гонитві за грошима керівництво заводу безрозсудливо просто знищило, викинувши на смітник, багатомільйонне (в доларовому вимірі) технологічне обладнання для виготовлення

такої зброї, що свідчить про те, запропонована Україні модель приватизації майнових комплексів не була орієнтована на розвиток складних наукомістких технологій, залишених нам у спадок, а тому має бути законодавчо виправлена. Вона здебільшого була орієнтована на залучення величезних кредитних коштів під приватні проекти, а приватнику завжди потрібен був негайний результат. Освоювати щось нове, наприклад, видобуток НеЗ на Плутоні, приватний підприємець ні за витратами, ні за ризиками фінансувати ніколи не зможе, а саме такого роду програми стають пріоритетними й абсолютно необхідними для виживання людства. Знищення заводу «Арсенал» свідчить про недалекоглядність нашої влади, оскільки рівень оптико електронного приладобудування є ознакою могутності будь якої держави, і аргументація прихильників таких дій не витримує жодної критики.

На стінах цитаделі відсутня будь яка пам'ятка/нагадування і про те, що тут під керівництвом В. М. Сахарова (Сахаров Валентин Миколайович — головний конструктор, потім головний інженер київського заводу «Арсенал») вперше в світі було створено головки самонаведення для зенітних ракетних комплексів.

Як це вже було в історії неодноразово, з появою труднощів наші моделі приватизації й розбудови демократії взагалі вступили в період кризи. Суспільство почало деградувати, сповзаючи до режиму виживання. Якщо стабільність у високорозвинених країнах утримувалася за рахунок військових і поліцейських сил та прискороного пограбування інших народів, то Україна під тиском проблем змін технологічного укладу людства, новітніх ІКТ, не здатна була протистояти анархії ринку і, як наслідок, перетворилася на країну, що перебуває під їх впливом.

Сьогодні демократична еліта західного світу на свідомому і підсвідомому рівнях переходить до технологій стратифікації (стратифікація (англ. stratification) — спеціальне поняття, що означає розміщення чого небудь шарами,

шаруватість. Розшарування чогось залежно від неоднаковості якісних та кількісних ознак. Соціальна стратифікація — диференціація суспільства на соціальні класи та верстви населення, що базується на достатку та владі) суспільств світу й пропаганди стратегій скорочення чисельності населення планети з метою зменшення екологічного тиску на біосферу, формулюють програми типу «золотого мільярда», організують за допомогою сучасних ІКТ тотальне стеження за людьми й грандіозні військові зіткнення, скоюють інші злочини, небачені на минулих етапах розвитку людства, що перетворює демократію на злочинну. Ситуація в світі невідворотно наближається до критичного стану. У тому ж Китаї уряд 14 липня 2014 р. оголосив про початок розробки «Системи соціального кредиту» (Social Credit Score, або SCS) — бази даних благонадійності громадян. Ця база міститиме відомості про те, наскільки кожен житель країни безпечний і корисний для суспільства. Буде вестися підрахунок балів: викарив сигарету в недозволеному місці — мінус бал, взяв участь у суботнику — плюс бал, нечемно повівся з контролером у транспорті — мінус два бали, ну і так далі ... Кількість отриманих балів сформує індивідуальний рейтинг людини, визначаючи його цінність для товариств і країни. До слова, це продовження системи «Дань Ань», створеної ще в 1960 х роках за часів правління Мао Цзедуна: тоді комуністична партія почала складати досье на кожного обивателя, збираючи всі відомості — від особистих фото до характеристик, що даються сусідами, начальством або підлеглими. Інформацію збиратимуть і передаватимуть камери відеоспостереження, розташовані в приміщеннях і на вулиці. Сьогодні в Китаї налічується 178 млн таких відеокамер, а в перспективі їх кількість планується збільшити до 625 млн. У розпорядження відділів нагляду надійдуть бази даних Internet провайдерів, стільникових операторів та Internet магазинів. Службовці відділу нагляду матимуть право регулярно запитувати характеристики людини з

місця роботи або з поліції, опитувати сусідів і реєструвати скарги на нього — інакше кажучи, доноси. У списку проступків, які будуть впливати на зниження рейтингу, зменшуючи кількість балів, значаться некримінальні злочини, як-то: куріння сигарет і вживання спиртних напоїв у недозволених місцях; не своєчасна оплата ЖКГ та кредитів; проїзд по чужих квитках; прогули, запізнення і навіть часті «лікарняні»; «бездумний» шопінг; перехід дороги в недозволених місцях, небезпечно водіння і багато іншого. У списку є навіть такі спірні пункти, як «зайве сидіння в Internet» і «надмірний перегляд порнографічних матеріалів». Неблагонадійним громадянам не можна буде служити в державних установах, а також займати керівні посади в сферах харчової, фармацевтичної та нафтової промисловості. Найстрашнішою є заборона на соціальне забезпечення. Жителю Китаю можуть відмовити в медичній допомозі, як і позбавити пенсії, а його дітей залишити без права на безкоштовну освіту.

У лютому 2018 р. видання *Handelsblatt Global* повідомило, що німецький уряд «уже рухається» в напрямку китайського «винаходу». Виданню вдалося розсекретити той факт, що дані про кредитоспроможність громадян, їх переміщення по території й частота звернень до медичних установ з 2017 р. вже збираються державою для статистики. Саме ця статистика може стати основою для створення системи, про яку йде тут мова.

У тому ж році британський «Фонд нової економіки» (*New Economy Fund* або *NEF*) звернув увагу на те, що подібна дискримінаційна система вже таємно працює у Великобританії — так, дані кожної окремої людини про своєчасність оплати нею рахунків по кредитах і ЖКГ передавалися потенційним роботодавцям. У підсумку «неблагонадійній», а в більшості випадків просто «невигідній» (наприклад, тому, хто часто бере лікарняний), економічній або бідній людині відмовляли при влаштуванні на роботу. І нехай частина британських політиків розкритикувала систему соціального

рейтингу, інша частина знайшла її корисною — в своїх інтересах.

За таких умов і наша владна еліта починає повторювати їх і шлях розвинутих країн до цифрової диктатури. Сьогодні, інакше б моя думка, наша модель демократичного устрою є найгіршою з усіх, які коли-небудь існували в Україні, оскільки є продуктом життєдіяльності згнилої радянської верхівки, деградація якої почалася із 50-х рр. минулого століття, коли примусова її зміна (знищення) припинилася зі смертю Й. В. Сталіна.

Втративши загрозу відповідальності й фізичного знищення за тридцять років, починаючи з 80-х років минулого століття, партійно-господарська еліта зрадила свій народ і, привернувши на свій бік мізерну частину населення, зокрема кримінальних злодіїв, спекулянтів тощо, неправедно заволоділа плодами його праці. Сьогодні ми бачимо цей сплав партійної, комсомольської і господарської «еліти» СРСР в якості національної еліти, а громадяни України уже три десятиліття переживають феєричний період «перемог» і розчарувань. Ідеалістичні програми й плани політиків-демагогів щодо облаштування справедливого суспільства не вплинули позитивно на процес формування ідей національного розвитку та зростання добробуту народу, що змушує суспільство думати й шукати шляхи подальшого розвитку. На бурхливих майданах нам, як і нашим предкам, доводилося чути масу прекрасних ілюзорних думок та ідей, але від цього ми не йдемо далі, і, як писав свого часу Генрі Форд, «... прийшовши додому, бачимо, що вогонь у домашньому вогнищі згас...». Всі спроби організаторів політичних процесів повернути український народ на свій бік під гаслами реалізації «американської мрії» в розширеному та розореному приватизацією суспільстві не викликають оптимізму.

Ось і сьогодні, обраний у травні 2019-го Президентом України Володимир Зеленський з рейтингом довіри майже 74% голосів виборців різко втрачає його, а почуття гіркої й хворобливої розчарування від усвідомлення того, що

нова влада демократичної і незалежної України, гордо назвавши себе по Г. Форду «слугами народу», не бачить, що управління розвитком сучасної держави, орієнтоване, начебто, на використання новітніх ІКТ, майже не співвідноситься із розвитком сфери духовного розвитку людини.

Уже сьогодні ми бачимо, що вибираючи собі, знову-таки, по Г. Форду, благовузвучну роль «слуг народу», влада не враховує досвід краху найпотужніших ідеологій ХХ ст. (комунізму і фашизму), які бралися за вирішення проблем виховання «нової людини». Для марксистів — це повинна бути людина, наділена комуністичною свідомістю, повністю вільна від кодів класового суспільства. Німецький націонал-соціалізм висував свою версію «нової людини» — через «расову гігієну», «виведення чистих арійців» ...

Новообраний Президент України Володимир Зеленський, беручи булаву влади, справедливо сказав: «Подивимося правді в очі, Україна, яка 28 років будувалася руками «професійних державників», сьогодні просто неконкурентоспроможна в світі. Сучасні політики пов'язані давніми образами, кумівством, бізнес-проектами, не здатні змінити країну. Україна сьогодні потребує не просто нових облич, вона вимагає нових ідей. Моє головне завдання — привести до влади порядних і патріотично налаштованих фахівців». Поки що, на жаль, ми їх не бачимо.

Новим трендом розвитку держави Президент України обрав реалізацію грандіозної інформаційно-комунікаційної стратегії управління країною через смартфон, вона так і називається «Країна в смартфоні». Сутність і сенс її розробки, функціонування в умовах традиційної моральної парадигми, безумовно, цікавить наших громадян. Однак, переконати фахівців у тому, що за допомогою таких технологій держава зможе виконати інформаційно-комунікативну функцію на рівні сучасних вимог, складно. Дивлячись лише через призму проблем технологічної безпеки мобільних заобів зв'язку є розуміння того, що ін-

формація, набуваючи мережевих якостей, вже стала надзвичайно вразливою для її викривлення, а тому складно гарантувати, що така всепроникна сила, що впливає на всі соціально-економічні перетворення, як інформація, в умовах соціальної й інформаційної нерівності громадян та відсутності контрольованих державою виробництв інформаційно-комунікаційної техніки та технологій, стане ресурсом нашого розвитку. Сьогодні, ведучи загальні розмови про інформаційно-комунікаційну діяльність, процеси безпеки розвитку держави, про це потрібно знати. Гучні заяви політиків, які прийшли до влади на хвилях популізму, про загальне економічне зростання не відповідають дійсності, суспільство катастрофічно розшаровується, а молодь у пошуках роботи покидає країну.

Досвід майданів світу, на яких децентралізовані люди із віртуального світу продемонстрували свої можливості й показали, що нинішня світова економічна криза дала лише збій у реалізації великих соціально-політичних проектів, вимагає аналізу, але вже попереджає світ, що настає час глобальних змін. Ліквідувати наслідки глобальної економічної кризи, що насувається, звичайними заходами, мабуть, буде практично неможливо, а тому слід очікувати серії масштабних соціально-економічних катастроф, які здатні будуть відвернути увагу людства від безодні й перспектив низки смертоносних соціальних вибухів і криз. У будь-якому випадку глобалісти змінюють тактику й, очевидно, опанувавши цифрові ІКТ, звернуться до методів широкого застосування прямого й недемократичного управління. Продовженням такого розвитку подій можуть стати сценарії фантастичних романів або фільмів про боротьбу людей з мавпами або роботами і невідомо, з поганим або хорошим результатом. З чим ми маємо справу — з передостанньою або з останньою кризою, ми зрозуміємо вже найближчим часом, а поки що промови полум'яних революціонерів зі сцен останніх майданів не змогли розколоти свідо-

мість українського народу. Націоналісти не кинулися в обійми до лібералів, демократи не обцілювали імперіалістів, атеїсти не сприйняли ходу віруючих. Ментальність людей «віртуального» світу поки знаходиться за межами розуміння консервативної свідомості суспільства, а політика залишилася справою людей реального світу. Однак перемога віртуальної партії «Слуги народу» на парламентських виборах 2019 р. вражає, хоча, слухаючи окремі виступи її депутатів у Верховній Раді України, виникає лише одне почуття — «маячня», яке можна декодувати тільки через поняття «кліпова свідомість», тобто, свідомість, наповнена змістом одержуваних SMS. Таку свідомість і називають кліповою, бо в неї немає ні минулого, ні майбутнього, а один момент відтвореного справжнього стирається іншим моментом, який повністю капсулюється свідомістю, забороняючи йому з майбутнього дивитися на себе з минулого. Свідомість існує лише в сьогоденні, а це означає, що вона є нереклексивною, тобто не підпорядкованою меті осмислення власних дій і їх підстави.

Методологічну «помилку» — мислити про нову цивілізацію «Третьої хвилі» в термінах і поняттях теоретика «Другої хвилі» треба терміново виправляти. Сенс, структуру й спільність смаків своїх громадян до життя — ці взаємозалежні умови побудови нашого сталого майбутнього, в якому будуть жити збагачені досвідом останньої технологічної революції люди, слід вивчати більш глибоко і враховувати тенденції їх розвитку. Їх вже не можна ігнорувати, розробляючи стратегії і доктрини розвитку та безпеки

незалежних держав. На жаль, у законах України відсутня цілісна картина того, хто, як і яким чином, повинен нести відповідальність за формування державної інформаційно-комунікаційної політики та виконувати інформаційно-комунікаційну функцію? Як і якими ідеями керуватися, впроваджуючи новітні інформаційно-комунікаційні системи в процеси управління державою та суспільством, належить відповісти науці.

Таким чином, перед українським народом і наукою стоїть завдання — здійснити розробку наукових програм створення, насамперед, нової державної інформаційно-комунікаційної політики та алгоритмів виконання владою інформаційно-комунікаційної функції з урахуванням необхідності формування нового світогляду своїх громадян на основі вимог віртуальної філософії та психології. Іншими словами, треба реалізувати можливості людини в новій психо-комп'ютерній реальності. По-друге, приступити до перегляду функціональних основ права як науки, а для цього потрібно буде нове філософське й політологічне обґрунтування досвіду реалізації ідеології і практики ринкової економіки, яка йде, та віртуальної, яка народжується. Мета, безумовно, поки що десь утопічна, оскільки заснована на прогнозах творців теорії постіндустріалізму, але вже існує, і дуже важливо встановити пріоритети з точки зору національної безпеки, оскільки необхідно озброїти та забезпечити суспільство від загроз постіндустріальної доби, які вже генеруються в глибинах нового тисячоліття.

Соснин А. В. Управление современным государством: роль цифровых технологий. Сегодня всю совокупность политико-правовых, научно-образовательных и экономических отношений в обществе и государстве поглощает в себе ее информационно-коммуникационное пространство. Именно в нем происходит интерпретация всех терминов и понятий различных наук, изучающих материальный и виртуальный миры, и очевидно, что в этом процессе политическая наука не может стоять в стороне. В бурных условиях трансформации общественно-политических процессов она дифференцирует и интегрирует проблемы, которые образуют ее структурное содержание — деятельность власти и ее отношения с гражданским обществом; политические институты, процессы и системы; технологии политической деятельности и мотивацию политического

поведения лидеров; политические аспекты международных отношений; национальной безопасности и обустройства в национальном государстве структур наднациональной власти. Все это и многое из того, что не названо/упомянуто, интересует политическую науку, которая сегодня, в частности, концептуализирует различные идеи организации глобального информационно-коммуникационного пространства, в котором генерируется, интерпретируется и потребляется информация, взаимодействуют информационные деятели научно-образовательной, экономической сферы и т. д., то есть всех сфер социально-политической деятельности.

В статье сделана попытка раскрыть значение роли цифровых технологий при переходе от модели электронного правительства к цифровому от формы взаимодействия к новой форме коммуникаций.

Ключевые слова: цифровые технологии, информационно-коммуникационные технологии, современное государство, новые формы коммуникаций.

Sosnin A. V. Governance of the modern state: the role of digital technologies.

Today the whole set of political, legal, educational and economic relations in society and the state is absorbed by its information and communication space. It is in it that all the terms and concepts of the various sciences that study the material and virtual worlds are interpreted, and it is obvious that political science cannot stand aside in this process. In the turbulent conditions of transformation of socio-political processes, it differentiates and integrates the problems that form its structural content — the activities of government and its relations with civil society; political institutions, processes and systems; technologies of political activity and motivation of political behavior of leaders; political aspects of international relations; national security and the establishment of supranational power structures in the nation-state. All this and much of what is not named/mentioned is of interest to political science, which today, in particular, conceptualizes various ideas of organizing a global information and communication space in which information is generated, interpreted and consumed, interacting with informational scientists, economics, etc. all spheres of socio-political activity.

The article attempts to reveal the importance of the role of digital technologies in the transition from the model of e-government to digital: from a form of interaction to a new form of communication.

Leading countries of the world have already proved that the implementation and management of new information and communication technologies (ICT) requires society to fully concentrate and mobilize attention to the development of information and communication, as the goal is to cover the whole set of research and educational processes of political and economic life. Relationships related to the creation, accumulation, storage, processing, dissemination and protection of all types of information have always been present everywhere, but in modern conditions they have acquired special qualities and affect all spheres of society, affecting the rights of different groups and generations. In particular, the importance of human and social rights and states related to the circulation of information, such as freedom of expression, the right to information and access to information, the right to privacy, political or socio-economic rights, is growing significantly.

Key words: digital technologies, information and communication technologies, modern state, new forms of communication.